

Institutionen för Individ och samhälle
Socialpedagogiska programmet

Funktionshindrades tankar kring tillgänglighet och delaktighet i samhället.

*Thoughts of people with disabilities about accessibility
and participation in society.*

av

Pernilla Qvist Ahlberg & Carina Eriksson

C-uppsats i socialt arbete, 10 poäng

Handledare: Maria Klamas

Vänersborg, juni 2006

Tack

Vi vill börja med att tacka alla våra informanter från Essunga, för att ni ville delta och därmed göra vårt arbete möjligt. Vår önskan är att ni ska känna igen era tankar och tycka att vi har lyft fram dem på ett sätt som överensstämmer med era upplevelser.

Vi vill även sända en tacksamhetens tanke till vår handledare Maria Klamas för hennes reflektioner, kloka tankar och för att vi fått många "goa" skratt på vägen.

Med dessa ord hälsar vi er läsare välkomna till vår uppsats. Med vårt arbete hoppas vi kunna ge en liten inblick i funktionshindrade människors vardag.

Och hon frågade honom: Vad vet du om delaktigheten? Och han svarade nästan genast, alldeles som han hela sitt liv förberett sig för att kunna besvara just denna fråga: I delaktigheten uppstår vår tillvaro. Genom att göra oss delaktiga av varandras liv skapar vi oss själva. Utan delaktigheten finns vi inte till.

Torgny Lindgren, *Bat Seba*

Sammanfattning

Titel:	<i>Funktionshindrades tankar kring tillgänglighet och delaktighet i samhället</i>
Författare:	Eriksson, Carina & Qvist Ahlberg, Pernilla
Nivå:	C-uppsats, 10 poäng
Program:	Socialpedagogiska programmet, 140 poäng
Institution:	Högskolan Väst Institutionen för Individ och samhälle
Tryckår:	Juni 2006
Handledare:	Klamas, Maria

Studien handlar om hur funktionshindrade i Essunga kommun definierar begreppen tillgänglighet och delaktighet i samhället, utifrån deras vardagssituation. Vår teoretiska grundsyn är individens egen förmåga att hantera och bemästra sin livssituation. Forskningsmetoden vi använder oss av är kvalitativ och för att fånga informanternas upplevelser så genomför vi kvalitativa intervjuer. Under bearbetningen av vårt material framkommer vikten av tillgänglighet i samhället som en förutsättning för att kunna vara delaktig. Ytterligare ett begrepp dyker upp under studiens gång, vilket är självbestämmande. Här påpekas vikten av att själv styra sitt liv och sina handlingar utifrån sina egna villkor och önskemål, utan att alltid behöva vara utlämnad och beroende av andra.

Sökord: Funktionshinder, tillgänglighet, delaktighet, självbestämmande.

Abstract

Title: *Thoughts of people with disabilities about accessibility and participation in society*

Authors: Eriksson, Carina & Qvist Ahlberg, Pernilla

Level: C-essay, 10 credits

Program: Social pedagogy programme, 140 credits

Department: University College West
Department of Individual and Society

Publishing year: June 2006

Supervisor: Klamas, Maria

This essay is about how people with physical disabilities define the ideas of accessibility and participation in society, from their point-a-view within everyday situations. Our theoretical fundamental view is the power of the individual to handle and to cope its life situation. The method of research that we have chosen is a qualitative method, to try to catch the experiences of the informers we carry out qualitative interviews. During the alteration of our material, the significance of accessibility in society shows as a condition for being able to take part of it. Further, another idea shows during the study which is self-determination. The importance of controlling life and actions from their own conditions and wishes is being pointed out, not always needing to be given up and dependent of others.

Keywords: Disability, accessibility, participation, self-determination.

Innehållsförteckning

Sammanfattning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Centrala begrepp	2
1.2.1 Tillgänglighet	2
1.2.2 Delaktighet	3
1.3 Handikappreformer	3
1.4 Tidigare forskning	5
1.5 Syfte	7
1.6 Empowerment	9
2. Metod	10
2.1 Kvalitativ forskningsmetod	10
3.1.1 Kvalitativ intervju	10
2.2 Urvalet	11
3.2.1 Bortfallsanalys	13
2.3 Genomförande av studien	13
3.3.1 Bearbetning av material	15
2.4 Forskningsetiska frågor	16
3. Redovisning av studiens resultat	18
3.1 Våra valda livsområden	18
3.1.1 Arbete/sysselsättning	18
3.1.2 Kultur/fritid	20
3.1.3 Reflektioner	21
3.2 Tillgänglighet	22
3.2.1 Fysisk tillgänglighet	23
3.2.2 Kommunikativ/informativ tillgänglighet	24
3.2.3 Psykosocial tillgänglighet	24
3.2.4 Reflektioner	26
3.3 Delaktighet	27

4.3.1 <i>Social/interpersonell delaktighet</i>	27
4.3.2 <i>Individuell/intrapersonell delaktighet</i>	29
4.3.3 <i>Reflektioner</i>	29
3.4 Uppkomsten av ett nytt centralt begrepp	30
4.4.1 <i>Självbestämmande</i>	30
4.4.2 <i>Reflektioner</i>	31
4. Diskussion	32
5. Referenser litteratur & Internet	36

Bilagor

Kapitel 1.

Inledning

Tillgänglighet och delaktighet är två starka begrepp som ofta lyfts i samband med frågor inom handikappolitiken. I studien vill vi lyfta dessa ur funktionshindrades perspektiv för att se vad de innebär för dem, är de nationella målen som regeringen formulerar nåbara eller blir det som det står att läsa i Socialförsäkringsboken (2002); *Handikappolitiken påminner mest om spunnet socker: angenäm, men flyktig i sin konsistens. Målen blir vackra, men ihåliga och det finns ett flertal risker med detta.*(sid 24).

1.1 Bakgrund

Utbildnings- och socialchefen i Essunga kommun skickade ut en förfrågan till Högskolan Väst, om det fanns någon/några studenter som skulle vilja titta närmare på regeringens proposition *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (1999/2000:79) och dess målsättning om ett fullt tillgängligt samhälle för alla år 2010. Han undrade vad detta kommer att innebära för Essunga kommun och hur man skulle kunna arbeta för att uppnå målet. Uppdraget vi åtagit oss är att åskådliggöra begreppen tillgänglighet och delaktighet där propositionen används som ett teoretiskt underlag för att kunna konkretisera dessa. Genom att vi har antagit ett individperspektiv, har fokus i studien lagts på hur ett antal personer med funktionshinder upplever tillgänglighet och delaktighet. Via intervjuer med informanter i Essunga hoppas vi nå en djupare kunskap och förståelse för ämnet, det är dessa personer som vet hur det är att ha ett funktionshinder i samhället idag.

För att ge en bild av studiens disposition så definieras inledningsvis våra centrala begrepp tillgänglighet och delaktighet, en kort förklaring till varför de är centrala för oss ges. Vidare sammanfattas en kort historik om handikappreformerna från 1940-talet och fram tills idag för att belysa handikappolitikens starka utveckling och framväxt. Viss tidigare forskning av betydelse för vårt arbete lyfts innan studiens syfte och frågeställning avslutar vårt inledande kapitel. Kapitel två innehåller en förförståelse för den grundsyn som vi vill att studien skall färgas av och läsas utifrån. I det påföljande metodkapitlet redovisas för de metoder som används, urvalet och inkluderingskriterierna. Här redovisas även studiens genomförande och tillvägagångssättet för bearbetning av insamlat material och kapitlet avslutas med etiska reflektioner som har uppstått under arbetets gång. I kapitel fyra redovisas resultatet av studien för att slutligen avrundas med våra reflektioner.

1.2 Centrala begrepp

Vi anser att tillgänglighet och delaktighet är centrala begrepp för studien utifrån att de ofta framhålls och används som värdeord inom handikappolitiken. Vår uppdragsgivare är intresserad av att veta vad tillgänglighet i samhället innebär, och vi själva vill se om individer med funktionshinder påverkas av den, samt hur den påverkar deras delaktighet. Våra centrala begrepp tillgänglighet och delaktighet konstrueras ur såväl regeringens proposition som ur annan relevant litteratur för att återspegla hur vi vill att begreppen skall betraktas i vår studie.

1.2.1 Tillgänglighet.

Tillgängligheten kan ses ur många perspektiv och utifrån ett antal områden. Den gemensamma nämnaren anser vi vara att tillgänglighet är en möjlighet för en individ att ta del av något som är eftersträvansvärt. Därmed påstår vi att upplevelsen av tillgänglighet eller icke tillgänglighet är en individuell upplevelse, men vill även lyfta att som socialpolitiskt begrepp bör det förstås utifrån ett generellt perspektiv exempelvis som det preciseras i FN:s standardregler. Här ses tillgänglighet som tillgång till den yttre miljön, tillgång till information och möjlighet till kommunikation (se bilaga 5) och denna förklaring ligger även till grund för hur regeringen ser på begreppet i sin proposition. Människor med funktionshinder skall få lika möjlighet att växa upp och utvecklas till fullvärdiga medlemmar i samhället med allt vad det innebär. Att som andra ges möjlighet att skaffa familj, arbeta, studera och sporta med mera. Propositionen påpekar att tillgängligheten i ett samhälle skall bygga på flexibilitet och utgå ifrån individernas olika behov, det skall vara utformat på ett sånt sätt att den enskilde inte hänvisas till ett beroende av andra (Regeringens proposition 1999/2000:79).

Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) delar in tillgänglighet i fyra olika kategorier; *fysisk, kommunikativ, informativ* och *psykosocial* (von Axelsson, Hans 2006). Med den *fysiska tillgängligheten* menas att alla skall ha en möjlighet att delta i vardagslivet, samt att inom och utomhusmiljöer skall anpassas på ett sätt som gör att de kan nyttjas av alla som vill. En anpassning av miljöerna kring de funktionshindrade medför att de lättare kan delta på bland annat arbetsmarknaden och i fritidsaktiviteter som erbjuds i kommunen utifrån egna förutsättningar och villkor. *Kommunikativ tillgänglighet* måste tillgodoses då funktionshindrade ofta har behov av hjälpmedel för att kunna delta och kommunicera med sin omgivning. Det finns en mängd olika hjälpmedel för att täcka behovet exempelvis teleslingor, belysning och Internet med mera. Att alla medborgare skall kunna ta del av olika skrivelser, information och allmänna handlingar tycks självklart. För att kunna göra det krävs det att den *informativa till-*

gängligheten uppfylls, att människor med funktionshinder genom exempelvis punktskrift, lättläst samt talad information ges möjlighet till denna rätt. För att en så god *psykosocial tillgänglighet* som möjligt skall finnas för personer med funktionshinder bör samhället skapa en förstående miljö för individerna och deras individuella behov. Att samhället minskar risken för dåligt bemötande och negativa synsätt i omgivningen, genom information och utbildning.

1.2.2 Delaktighet.

I regeringens proposition anser vi oss inte hitta någon precis begreppsdefinition av delaktighet. Utifrån vår tolkning av skrivelsen så är delaktigheten beroende av att tillgängligheten tillgodoses och åtgärdas, i annat fall kommer exempelvis funktionshindrade fortsätta att vara begränsade i sin samhällsdelaktighet. Molin (2004) tar upp att begreppet delaktighet kan ses ur olika synvinklar och delaktighet kan handla om att göra saker tillsammans med andra eller på egen hand. Han lyfter att delaktigheten har en *social aspekt* såväl som att den kan vara en *individuell företeelse*, att kunna välja att vara delaktig eller att ta avstånd från detta är något som varje individ själv bör få avgöra. Begreppet tas av Molin upp som en *intrapersonell* företeelse vilket innebär att det är något som sker inom individen, hur denne upplever sin delaktighet i samhället. Denna delaktighet behöver inte vara i socialt samspel, utan den speglas istället av att individen själv avgör vad som medför känslan av delaktighet eller ej. Molin lyfter fram att begreppet även kan vara av *interpersonell* karaktär då den utspelas mellan individerna i samhället. Den interpersonella delaktigheten i omgivningen förutsätter en fysisk och/eller social tillgänglighet, då den är beroende av det sociala samspelet och vad som sker i samhället (a.a.).

1.3 Handikappreformer

Vi lever i helt olika världar. Du lever i din värld och jag lever i bådars värld. Jag lever i din värld men jag lever också i en värld som funktionshindrade lever i, en värld där vi måste kämpa för alla rättigheter och självklarheter som ni har som lever i din värld. Den kampen har inte du. Vi lever ju även i din värld med till exempel för höga hyror, dålig lön, barnpassning och så vidare som rör alla människor. Vår grupp har ju alltid varit utsatt. Jag känner att personer som inte delar mina erfarenheter inte kan förstå mina erfarenheter (Forsberg, sid 81).

Människor med funktionshinder har varit och är fortfarande en utsatt grupp som ofta hanteras som ett objekt, de är marginaliserade och saknar ibland möjligheter att delta i samhällslivet.

För att råda bot på detta har olika handikappreformer tillkommit, så att personer med funktionshinder ska ges möjlighet att kunna ta del av samhället. Ett synsätt som har präglat handikappreformerna är att funktionshinder är miljörelaterade, det är i förhållandet mellan individens funktionsnedsättning och omgivningen som hindren uppkommer. I *Politik, lag och praktik* (1998) skriver Bengtsson om handikappolitikens framväxt och utveckling. Han lyfter handikappolitiken som en integrerad del i den socialpolitiska utvecklingen vars reformpolitik inleds 1944. 1954 kommer lagarna om vård och undervisning av sinnesslöa och psykiskt efterblivna och efter detta blir avinstitutionalisering, integrering och normalisering centrala ideologiska principer inom handikappolitiken.

1968 träder omsorgslagen i kraft och den ses som en stor satsning på åtgärder för personer med utvecklingsstörning. När socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen träder i kraft i början på 1980- talet fastslås det att alla har rätt till social grundtrygghet och god hälso- och sjukvård. Omsorgslagen ändras från att vara en särslagstiftning till att bli en pluslagstiftning, vilket innebär ett komplement till övrig sociallagstiftning. 1982 kommer ett nationellt handlingsprogram SOU 1982:46, som fastslår att handikappade har samma rätt som alla andra medborgare att få del av välfärden och att leva ett fritt, oberoende och tryggt liv i gemenskap. I 1989 års handikapputredning konstateras brister i stödet till funktionshindrade personer angående stödets omfattning och möjligheten för individerna att själva planera och bestämma över sina liv. Det finns även stora variationer gällande stödet i de olika kommunerna och landstingen, även mellan de olika grupperna av funktionshindrade.

Ur denna utredning kommer huvudbetänkandet *Ett samhälle för alla* (SOU 1992:52) i vilket det beslutas att införa rättighetslagarna Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS 1993:387) och Lagen om assistansersättning (LASS 1993:389). Målsättningen med dessa lagar är att människor med omfattande funktionshinder skall kunna leva ett självständigt liv, grundat på jämlikhet och delaktighet. 1993 antar FN: s generalförsamling de så kallade standardreglerna för handikappolitiken, vilka innebär att funktionshindrade skall erbjudas likvärdiga resurser oavsett var de bor och den enskildes behov skall styra servicen som de skall få (a.a.). Ur 1999 års regeringsförklaring där det klargörs att hinder skall rivas för att funktionshindrade skall få full delaktighet till samhället, framkommer den nationella handlingsplanen *Från patient till medborgare- en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (1999/2000:47). Som titeln på skrivelsen antyder handlar det om ett paradigmskifte där handikappfrågor skall ses som samhällsfrågor, men även som frågor gällande mänskliga rättig-

heter (Lindberg, Lars 2006). Propositionen har sitt ursprung ur FN: s mänskliga rättigheter där det understryks att handikappolitik ska handla om att alla människor, oavsett förutsättningar, skall ha rätt till liv, frihet, personlig säkerhet, att juridiskt erkännas som person samt kunna ta del av sitt lands styre. Samtliga människor har rätt till arbete, undervisning, kulturliv och att bilda familj med mera (Regeringens proposition 1999/2000:79). Propositionen förordar att handikappolitiken successivt måste förändras och bedrivs ur ett medborgarperspektiv. I samband med detta föreslås en ny struktur på arbetet, att de statliga myndigheterna ska ha ett tydligare ansvar och staten skall vara ett föredöme i arbetet mot ett tillgängligt samhälle. Handlingsplanen betonar identifiering och eliminering av hinder, förebyggande och motarbetande av orättvist bemötande samt att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för ett oberoende och självbestämmande (a.a.).

Målen om full delaktighet som har funnits med sedan tidigare, kompletteras genom handlingsplanen med att samhällsgemenskapen skall byggas med mångfald som grund. För att funktionshindrade barn/ungdomar och vuxna skall kunna fullgöra sina skyldigheter och ta del av sina rättigheter förutsätter detta att samhället och omgivande miljöer är tillgängliga för alla. Ökad tillgänglighet handlar inte bara om den fysiska miljön utan även om att planera verksamheter till exempel skolundervisning, att ges möjlighet till olika kost och kommunikationsätt med mera. För att åstadkomma dessa mål måste tillgängligheten vara samordnad och konstruerad på ett sådant sätt att funktionshindrade inte blir beroende av andra (Lindberg, 2006).

I och med detta betonar regeringen vikten av att kommunerna upprättar ett tillgänglighetsprogram som bör ingå som en del i översiktsplanen. Här kan riktlinjer ges för hur förutsättningarna för funktionshindrades delaktighet och tillgång till kommunen kan förbättras (Regeringens proposition 1999/2 000:79). Essunga kommun har anammat detta genom att upprätta ett program *Handikappolitiskt program för Essunga kommun 2005 - 2008*, genom detta vill kommunen visa sin målsättning och satsning inom den kommunala handikappolitiken de kommande åren (www.essunga.se).

1.4 Tidigare forskning

Vi vill lyfta fram hur tillgänglighet och delaktighet i samhället uppfattas av människor med fysiska funktionshinder samt hur begreppen yttrar sig för dem och därför har vi främst sökt efter tidigare forskning utifrån dessa begrepp. Vi har hittat en del avhandlingar kring begreppen men upplever att de mestadels skildras ur intellektuellt funktionshindrades perspektiv,

vilket inte är vårt fokus. Kring tillgänglighet har vi inte lyckats hitta någon forskning som vi tycker överensstämmer med vårt arbete, de befintliga avhandlingarna kring detta begrepp är oftast mycket tekniska och landar i olika lösningar för tillgänglighet skall tillgodoses. Vi har inte sökt efter forskning utomlands, då det är den svenska kontexten av tillgänglighet och delaktighet som intresserar oss och som vi vill studera.

Vi väljer att använda oss av bland annat Molins avhandling *Att vara i särklass* (2004), som är en forskningsstudie kring delaktighet bland ungdomar i gymnasiesärskolan för att få en grund att stå på vad det gäller vår definition av delaktighet. Vi tycker att han tar upp delaktighet ur ett intressant och verklighetsnära perspektiv och hans diskussioner påvisar att delaktighet kan uppfattas på många olika sätt, som vi redovisar för i stycket om våra centrala begrepp. Molin lyfter att delaktighet är högst individuell, det handlar om att göra saker på egen hand eller i grupp men det handlar också om möjligheten att kunna välja att vara delaktig eller ej. Förutsättningarna för att delta kan också vara olika beroende på individens egna förutsättningar och vilja. I avhandlingen förekommer även en diskussion kring maximal delaktighet, och om den finns? Molin framhäver att full delaktighet förutsätter den funktionshindrade personens aktiva vilja att delta, det är inget som uppnås genom passivitet vilket istället medför att upplevelsen av delaktighet kan utebli. Avhandlingen påvisar att delaktighet kan förekomma i många olika sammanhang alltifrån handikappspolitiska mål till en mer vardagsnära tillämpning och Molin framhäver att de olika delaktighetsformerna ofta är sammanflätade i varandra. Detta visar att begreppet inte kan betraktas utifrån enkla former och beteckningar, samt att delaktighet ofta tillförs en makt- eller tillhörighetsaspekt som påverkar individers delaktighet.

Maria Larsson Lund (2004) skriver i sin avhandling om aktiviteter och delaktighet i det dagliga livet för funktionshindrade, hon skriver även om den sociala delaktigheten som vi anser att Molin lyfter fram. Larsson Lund tar upp att omgivningen har större betydelse för funktionshindrades upplevelse av delaktighet i samhällslivet än bakgrundsfaktorer och grad av funktionshinder. I sin avhandling berör hon bland annat hjälpmedlens betydelse för funktionshindrade personer, studien påvisar att dessa är betydelsefulla redskap för att uppnå den självbild som den funktionshindrade önskar visa för sin omgivning. Larsson Lund lyfter funktionshindrades inställning till att använda hjälpmedel i sin vardagssituation. Detta upplevs som något ytterst individuellt, det finns funktionshindrade som ser hjälpmedlen som något positivt samtidigt som det finns de som motvilligt använder sig av dem. Avhandlingen lyfter att tillgången till, eller bristen av, stöd från andra är betydelsefullt och utslagsgivande för hur

funktionshindrade upplever delaktighet i samhället. Detta, snarare än de begränsningar som funktionshindret innebär. En känsla av självständighet uppstår i samband med att det sociala stödet kring den funktionshindrade fungerar och upplevs som tillräckligt, utifrån individens uttalade behov.

I sin avhandling skriver Carin Fredriksson (2001) kring möten och vardag för personer med förvärvad nedsättning av hörsel. Fokus ligger på hur individen uppfattar sin handlingsförmåga, acceptandet av denna samt hur möjligheter att agera i vardagssituationer upplevs. Hon lyfter förhållandet mellan den enskilde och omgivningen samt omgivningens respons på individens beteende som utslagsgivande för självuppfattning och agerande. Detta är den del i avhandlingen som vi har valt att fokusera på, vi anser att det är en vinkling som spelar roll även i vår studie. Individens begränsningar handlar inte alltid om de inskränkningar som ett funktionshinder utgör utan istället om hur individen stimuleras eller hämmas av sin omgivning och dess uppfattning av funktionshindrade. Det handlar naturligtvis även om de gränser som den funktionshindrade sätter för sig själv, i sitt inre. Här ser vi kopplingen till hur vi har valt att lyfta våra centrala begrepp, att delaktighet är något socialt men även ytterst individuellt i sitt sätt att yttra sig.

1.5 Syfte

Regeringens mål i den nationella handlingsplanen är ett fullt tillgängligt samhälle för funktionshindrade till år 2010, och utbildnings- och socialchefen i Essunga kommun undrar hur detta skall uppnås. Vi anser att det endast är de som har ett funktionshinder som kan berätta hur tillgänglighet och delaktighet i samhället ser ut idag, vilka möjligheter och begränsningar som finns samt hur det skall uppnås. Därför väljer vi att anta ett individperspektiv och ta hjälp av några människor med funktionshinder för att nå en djupare insikt om deras vardag.

Syftet är att utifrån funktionshindrades perspektiv få kunskap och förståelse för hur begreppen tillgänglighet och delaktighet kan konkretiseras, med hjälp av regeringens proposition, för ett arbete mot ett fullt tillgängligt samhälle 2010 i Essunga kommun.

Ytterligare en förhoppning vi har är att Essunga kommun med hjälp av denna studie kan hitta små tips till arbetssätt för att uppnå kravet på full tillgänglighet till samhället för funktionshindrade, till år 2010.

För att kunna undersöka det vi vill veta, ställer vi följande frågor:

- Vad innebär dessa begrepp för funktionshindrade?
- Vilka möjligheter och hinder ser man kring tillgänglighet och delaktighet?
- Hur skulle man kunna möjliggöra full tillgänglighet?

1.6 Ett grundperspektiv i studien

Här redovisas kortfattat för *empowerment*, vårt teoretiska grundperspektiv i studien. Just den här teorin har valts då den syftar till att stärka individer och grupper i deras egen handlingsförmåga. Teorin vänder sig främst till utsatta individer och grupper och den förstärker det individperspektiv som vi vill lyfta i vår studie. Det kommer inte att relateras och hänvisas till teorin i arbetet, utan vi önskar istället att den skall följa läsaren som en röd tråd att ha med då vår studie läses.

Empowerment har sin grund i det latinska ordet *poetre* som betyder att vara i stånd till. Ordet empowerment knyter an till fenomen och egenskaper som; självförtroende, socialt stöd, stolthet, delaktighet, makt, egen kontroll, kompetens, egenstyrt med mera (Starrin, B & Jönsson L. R, 2000). Begreppet empowerment kommer ur ett sätt att tänka kring sociala svårigheter och hur man kan finna olika lösningar på dessa. Teorin lyfter att det finns mer än en lösning på enskilda problem och att dessa lösningar kan hittas med hjälp av andra vägar än vad man har tänkt sig. Det finns ingen bästa lösning utan svaren är beroende av tid, sammanhang och plats. Empowerment som tanke handlar om att förebygga sociala och hälsomässiga problem, det handlar även om att individen skall kunna se framtiden och dess lösningar med tillförsikt (Starrin, Bengt 1997).

Ett av syftena med empowerment är att hjälpa utsatta individer och grupper att få makt över beslut och handlingar som rör deras liv. Detta kan ske genom att deras självkänsla stärks samt tron på sin egen förmåga och att kunna använda sina krafter till att ändra på en situation. Det grundläggande målet med empowerment är även social rättvisa, en ökad trygghet för människor, bättre social och politisk jämlikhet vilket uppnås med ömsesidigt stöd och genom att ta ställning till vems kunskap som är viktigast (Payne, M 2002).

Kapitel 2.

Metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod då vi anser att verkligheten inte enbart kan ses utifrån, utan att den behöver speglas inifrån och hur den upplevs av dem som har ett funktionshinder. I vår forskarroll vill vi att vårt arbete ska återge vår nyfikenhet och fascination av de funktionshindrades verklighet som den upplevs av dem som lever med funktionshinder. För att kunna nå denna förståelse genomför vi ett antal samtalsintervjuer med funktionshindrade i Essunga kommun, samtidigt som vi har vår teoretiska utgångspunkt ibland annat regeringens handikappolitiska handlingsplan. Genom att lyfta fram två olika perspektiv, ett individperspektiv samt ett socialpolitiskt perspektiv, är vår förhoppning att kunna påvisa en så verklighetsnära upplevelse av livssituationen som möjligt.

2.1 Kvalitativ forskningsmetod

Kvalitativ forskning inbjuder till att ha en öppenhet i förhållande till den verklighet som skall studeras. Dessa metoder, exempelvis intervjuer och källanalyser, ger större möjlighet till ett nära förhållande till det som skall studeras. Kvalitativ metod belyser individers olika uppfattning om ett och samma fenomen, vilket ger en helhetsbild (Repstad, Pål 1999). Fördelen med en kvalitativ studie som vi ser det, är som Holme/Solvang (1997) tar upp i sin bok, att den ger mycket information med hjälp av jämförelsevis få informanter. Trots ett litet antal individer som studeras har vi som forskare ändå en möjlighet att få en förförståelse som går på djupet, detta då det är informanterna som besitter kunskapen om det som vi vill veta (a.a.).

2.1.1 Kvalitativ intervju

Då studien handlar om att konkretisera tillgänglighet och delaktighet ur regeringens proposition, har vi valt att genomföra ett antal intervjuer med ett fåtal funktionshindrade personer bosatta i Essunga kommun. I dessa intervjuer pratar vi kring våra centrala begrepp, tillgänglighet och delaktighet, samt hur de fungerar i informanternas vardagsliv. Genom att använda oss av en kvalitativ intervjumetod hoppas vi nå en djupare och mer fullständig uppfattning om detta. Holme/Solvang skriver om kvalitativa intervjuer;

Styrkan i den kvalitativa intervjun ligger i att undersökningssituationen liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal. Det innebär att detta är den intervjuform där forskaren ut-

övar den minsta styrningen vad gäller undersökningspersonerna. Vi strävar tvärtom efter att låta dem få påverka samtalets utveckling. (Sid.99).

Forskningsmetoden medför en flexibilitet i bland annat våra intervjusituationer, att exempelvis kunna ta bort eller lägga till följdfrågor utan att detta för den skull leder till en felaktig bild av det vi vill fördjupa oss i (Repstad, 1999). Semistrukturerad intervju är den form vi använder oss av, då vi ställer ett fåtal frågor som används för att rama in den kunskap som behövs. Intervjufrågorna ställs utifrån en allmängiltig intervjuguide, så att det finns en möjlighet för oss att variera ordningsföljden på dem samt att vi kan ställa följdfrågor utifrån informanternas svar (Bryman, Alan 2002). Genom detta semistrukturerade intervjusätt ges även våra informanter möjlighet och utrymme att lyfta, för dem, viktiga huvudfrågor. Ett problem med detta intervjusätt är att det kan vara svårt att göra om intervjun på exakt samma sätt, då följdfrågorna har en tendens att forma sig utifrån de olika informanternas sätt att svara. Detta arbetsätt gör dock att svaren vi får blir nyanserade och personliga, men vi måste se upp så att innebörden i frågeställningen kvarstår och inte försvinner i och med att följdfrågorna ställs olika (a.a.).

2.2 Urvalet

För att hitta informanter till vår studie väljer vi att göra ett kvoturval. Kvoturval innebär enligt Sharan B Merriam (1994), att forskaren från början identifierar de grupper som är betydelsefulla och viktiga för studien. Informanterna finns i en viss utvald miljö och ett antal individer ur var grupp väljs för att fungera som exempel på sin grupps åsikter och upplevelser (a.a.). Då vår studie inte sträcker sig över en längre period var detta sätt att söka informanter även ett sätt att spara tid. Vår uppdragsgivare, utbildnings- och socialchefen i Essunga, rekommenderade oss att vända oss till handikapporganisationerna i kommunen för att se om de ville medverka.

Inkluderingskriterierna som vi har bestämt för våra informanter är att de har ett funktionshinder, är medlemmar i någon av handikapporganisationerna som representeras i Essungas kommunala handikapp och pensionärsråd samt att de skall vara bosatta i Essunga kommun. Vi har bett att få två representanter från var och en av organisationerna och även lämnat ett önskemål om en man och en kvinna, vilket inte är ett krav (Se bilaga 1). Våra informanter blev till slut en liten grupp bestående av tre män och två kvinnor, samtliga engagerade i handikapporganisationerna och bosatta inom Essunga kommun. Ålderskategorin för dessa perso-

ner är tämligen bred och spänner över åldrarna 45 till 90 år. De handikapporganisationer som vi har inbjudit att delta är;

DHR – De handikappades riksförbund

Är en organisation för rörelsehindrade som arbetar mot ett öppet samhälle. Målsättningen för DHR är ett jämlikt och rättvist samhälle där alla har rätt att delta på lika villkor. Organisationen är demokratisk, och inte bunden till något religiöst eller politiskt samfund (www.dhr.se).

SRF – Synskadades riksförbund

Organisationen är en intresseorganisation för alla som har nedsatt synförmåga. De utgår ifrån principen att alla människor är lika värda och de arbetar för synskadades jämlikhet och delaktighet inom alla samhällsområden (www.srfriks.org).

HRF – Hörselskadades riksförbund

Sveriges största organisation för alla som har någon form av hörselskada. Organisationen är en rikstäckande, partipolitiskt och religiöst obunden intresseorganisation. Deras mål är att landets cirka en miljon hörselskadade skall respekteras som individer och få stöd utifrån individuella behov (www.hrf.se).

Den fokusering vi väljer att lägga på handikapporganisationer, istället för att fritt söka efter informanter som har någon form av funktionshinder, beror på att vi ser organisationerna som en viktig del i förbättringen av handikappolitiken. Om man läser i Brusén & Printz (2006) så påpekar man där organisationernas starka position i vårt samhälle, deras medverkan ses som en viktig del i arbetet för funktionshindrade individers delaktighet. Organisationernas medlemmar fyller en viktig funktion i arbetet att informera omgivningen om vad det innebär att ha ett funktionshinder och hur det är att leva med detta. Ur vårt perspektiv så är organisationerna den röda tråden mellan de politiska visionerna och målen och hur de skall omsättas i de funktionshindrades vardag.

Att vi ber om två representanter beror på att vi har en tanke om att det ibland kan vara lättare att ha med sig ett stöd, att inte ensam behöva stå för åsikter och funderingar som framkommer. Detta kan förmodligen även lyftas som en nackdel i intervjuerna. Kanske kan de tilltänkta positiva effekterna av flera informanter även vändas till negativ påverkan? Kanske hämmas istället informanterna av varandras närvaro? Det att vi eftersöker en jämn represen-

tation av män och kvinnor beror på att jämlikhet mellan könen är något som det skrivs en del om i regeringens handlingsplan. Vår studie har vare sig fokus eller utrymme för att diskutera dessa eventuella likheter eller olikheter, men vår tämligen enkla och naiva tro om att kvinnor och män uppfattar livet på olika sätt visar sig genom denna önskan och därmed hoppas vi på att på något vis bidra till att lyfta båda perspektiven.

2.2.1 Bortfallsanalys

Bortfallet i våra intervjuer består av en organisation som väljer att inte delta över huvudtaget, samt några representanter från de deltagande organisationerna som inte kan medverka vid samtliga intervjutillfällen. Konsekvenserna av detta bortfall eller denna frånvaro, vad blir då de? Att en organisation väljer att inte delta, begränsar antalet informanter och gör den redan från början lilla studien ännu mindre. Någon ny organisation blir inte inbjuden för att fylla bortfallet, vilket medför att studien kanske ger ett snävare perspektiv. Då vi hade ont om tid väljer vi att acceptera detta och istället använda oss mer intensivt av de organisationer som vill vara med.

Organisationen som väljer att avstå från att medverka har inte uppgett någon orsak, vi har heller inte lyckats i våra försök att nå kontaktpersonen. Oss kan det tyckas synd att chansen att utnyttja detta tillfälle till att agera expert och genom medverkan få lyfta sina åsikter i en angelägenhet som är relevant för funktionshindrades vardag, går förlorad. Då två av informanterna inte kan delta vid samtliga tillfällen väljer vi att kontakta dessa per telefon och mejl för att återge vad som framkommer under det tillfälle då de är borta samt vad de skall ha med sig inför nästa intervju.

I två av intervjuerna deltar en person som från början inte är medräknad. Denna person lyfter ett anhörigperspektiv som egentligen inte är studiens fokus. Vi ställs inför dilemmat om vi skall be personen avlägsna sig under tiden som intervjuerna pågår eller ej. Gemensamt kommer vi fram till att detta känns svårt, och även fel, då vi bland annat lyfter begreppet delaktighet. Vi anser att personen i fråga inte stör intervjuerna utan istället medverkar till att de hålls vid liv.

2.3 Genomförande

Vi har träffat våra informanter vid sammanlagt tre tillfällen under studiens gång. Första gången var vid ett mötestillfälle mellan representanter från kommunen och handikapporgani-

sationerna, andra gången var ett intervjutillfälle med samtliga informanter och den sista gången träffade vi var organisation för sig. Vi presenterar oss och vårt arbete för första gången när vi träffar våra tilltänkta informanter på Essunga kommuns handikapp och pensionsråd, där vi berättar att behov finns av ett antal personer för att kunna genomföra några intervjuer. Organisationernas representanter tillfrågas om de är intresserade av att hjälpa oss hitta dessa och därefter skickas inbjudningar ut till första intervjun via representanterna, vilka vidarebefordrar dessa till intresserade medlemmar i deras respektive organisation (Se bilaga 1).

Vid första intervjun träffar vi informanterna och pratar med dem om regeringens proposition och våra valda begrepp tillgänglighet och delaktighet utifrån informanternas perspektiv. I denna intervju lyfts FN:s standardregler som ett underlag för propositionen, samt de livsområden som berörs i dessa (Se bilaga 5 och 6). De livsområden som vi ser i bearbetningen av intervjun, och som är de som berör våra informanter mest, är arbete och kultur/fritid (Se bilaga 3) och detta är två områden som samtliga informanter någon gång varit engagerade i. Denna inledande samtalsintervju väljer vi att inte spela in, utan istället föra minnesanteckningar över. Detta beror på att vi inte har informerat våra informanter och bitt om lov att få göra en bandupptagning. Innan vi skiljs åt, ber vi om tillåtelse att få göra en bandupptagning under de följande intervjuerna och upplyser informanterna om att detta endast är för vår egen redovisnings skull, vilket de lämnar sitt medgivande till. Här bestäms även datum, tid och plats för den nästkommande intervjun.

Förlusterna med detta arbetssätt kan vara svårigheter att nå alla informanterna ordentligt i den stora gruppen, exempelvis de hörselskadade. Trots detta anser vi att det är ett bra sätt att försäkra oss om att samtliga informanter får samma utgångspunkt gällande information och begreppsdefinition, samt att de är med i arbetet att ta fram teman inför intervju två. Genom att vi träffas i mindre grupper i intervju två, anser vi kunna kontrollera och fånga upp att alla tillgodogjort sig informationen som gess under denna inledande intervju.

Som uppföljning på den första samtalsintervjun träffar vi varje organisations representanter i en ny samtalsintervju. Inför detta intervjutillfälle ber vi att de skall tänka över livsområdena arbete/sysselsättning och kultur/fritid utifrån det nyuppkomna begreppet självbestämmande. Vi framför i informantbrevet hur regeringen i propositionen talar om självbestämmandet som grunden till vårt medborgarskap och att detta innebär att vi skall kunna råda över vårt liv, den

vi är och vad vi vill göra (Se bilaga 2). Denna samtalsintervju väljer vi att spela in, detta för att kunna hålla intervjun färsk i minnet samt för att kunna genomföra en noggrannare analys då vi har möjlighet att lyssna till intervjun flera gånger (Bryman, 2002). Nackdelen med dessa bandupptagningar, skriver Bryman, kan vara att informanterna känner sig obekväma och väger sina ord på guldvåg kanske av rädsla för att bli uthängda genom sina åsikter. Detta tycker vi oss märka till viss del redan från det att vi informerar om inspelningen, genom att vissa blir lite fundersamma innan de ger sitt medgivande.

2.3.1 Bearbetning av material

Då intervju två skall bygga på information som framkommer under intervju ett, krävs det att vi ur de anteckningar som vi för hittar två livsområden som berör våra informanter utifrån våra centrala begrepp tillgänglighet och delaktighet. En datamatrix utifrån begreppen görs vilket enligt Repstad (1999) innebär att forskaren kan se mönster och sammanhang i materialet, detta innebär även att forskaren kan se om materialet behöver kompletteras eller om det är tillräckligt uttömmande svar som givits (a.a.). Vi väljer att göra vår första datamatrix med variablerna tillgänglighet och delaktighet, där vi för in informanternas svar under respektive rubrik. Här uppkommer en ny variabel, *självbestämmandet*, som används som grundvariabel i intervju två.

De två påföljande intervjuerna spelas in på både bandspelare och MP 3-spelare, för att senare lyssnas igenom och renskrivas. Därefter går vi igenom anteckningarna, jämför dem mot inspelningarna och diskuterar våra uppfattningar av dessa. Informanternas svar förs in i två nya datamatriser varav den ena har grundvariabeln *arbete/sysselsättning* och den andra har *kultur/fritid*. I båda datamatriskerna väljer vi att titta på ytterligare två variabler, *lokaler* och *färd-sätt*. Våra matriskaer karakteriserar inte informanterna i vår studie, utan istället lyfter vi variablerna som fokus. Repstad (1999) lyfter att detta sätt, genom datamatriskaer, transkribera material från olika miljöer ger en bra översiktsbild och underlättar det komparativa arbetet (a.a.). Datamatriskaerna är ett bra hjälpmedel för oss där vi lätt kan försäkra oss om att vår redovisning av studien överensstämmer med den information som lämnas av informanterna.

Vårt resultat väljer vi att lägga fram genom presentation av de olika kategorierna som vi använder i intervjuerna, vilken förstärks genom att vi lyfter fram citat ur våra informanternas berättelser. Vi sammanfattar varje kategori med att kort lyfta vad FN och regeringen skriver om den, samt även vad vi har för tankar kring den samma.

2.4 Forskningsetiska frågor

Då vi ska genomföra en studie som uppdrag åt en liten kommun, väljer vi att redovisa vårt material i flytande text och utan att hänvisa till vare sig kön eller ålder på den som svarat. Detta för att vi är måna om att så långt det är möjligt inte medverka till att dessa personer pekats ut och känns igen. Endast de personer som väljer att delta i vår studie vet vilka de övriga informanterna är, i övrigt diskuterar vi inte deras person. Detta anser vi fyller upp det etiska kravet på konfidentialitet, som bland annat Holme/Solvang (1997) tar upp. De skriver att med konfidentialitet avses att individen har rätt till att bestämma vilken information kring deras person och medverkan som får utlämnas (a.a.). Vad det gäller de saker vi väljer att redovisa i studien så reflekterar vi över vad som känns bra att ta med i redovisningen eller ej, såväl för informanterna som för oss själva. Här håller vi oss till att endast redovisa, för arbetet, relevanta uttalanden.

Ytterligare en etisk fråga är, som Bryman (2002) skriver, vikten av att vara medveten om sin egen roll i det kvalitativa forskningsarbetet. Han påpekar att forskarnas egenskaper så som kön, ålder och personlighet med mera påverkar informanterna under en intervjusituation. Han tar även upp att forskarens intresse styr hur exempelvis intervjufrågor utformas och ställs, samt hur intervjuerna genomförs. Även Merriam (1994) påvisar detta då hon beskriver den kvalitativa forskaren som ett instrument i arbetet, ett mänskligt instrument som är osäkert och som kan hämmas av misstag och personliga värderingar (a.a.). I studien väcks frågan om hur vi som forskare påverkar våra informanter i och med det att en utav oss är kommuninnevånare. Berör detta våra informanter positivt, negativt eller inte alls? Vi anser att det kan vara en styrka då det innebär att en utav forskarna har god lokal- och personkännedom och hennes kommunmedlemskap kan ge en snabbare tillgång till informanterna. Men kanske hämmas informanterna av detta då de vet att de möter denna person på stan, i affären och så vidare? Vi upplever inte att våra informanter vid något tillfälle lyfter detta som ett dilemma för dem. Innan våra intervjuer så informeras informanterna om att vi anser oss ha en slags moralisk tystnadsplikt och att det inte ligger i vårt intresse att diskutera studien, annat än i generella ordalag.

Frågan om hur vi ska benämna våra informanter; funktionshindrade, funktionsnedsatta eller handikappade har varit ett huvudbry för oss, då benämningsfrågan ofta anses känslig. Som vi ser det finns rädslan hos oss att en felaktig benämning leder till felaktiga och nedsättande vär-

deringar. I samtalen med våra informanter benämner de sig själva som funktionshindrade och därför beslutar vi oss för att använda denna benämning i vårt arbete.

Vi anser att arbetet är tämligen tillförlitligt och trovärdigt delvis för att vi utför vår studie med de forskningsetiska kraven; *informations-*, *samtyckes-*, *konfidentialitets-* och *nyttjandekrav* i bakhuvudet. Kontinuerligt redovisas våra resultat för vår handledare, redan från början i vårt syfte klargörs att det är informanternas tankar kring våra centrala begrepp som vi vill lyfta samtidigt som vi hämtar vår teoretiska förståelse för dessa i litteratur. Bryman (2002) skriver att resultatets tillförlitlighet kommer an på att de forskningsetiska reglerna används i arbetet och att resultaten rapporteras till dem som på olika sätt är inblandade i studien (a.a.). Det man skulle kunna anföra som en svaghet i arbetet är att det baseras på våra tolkningar av informanternas svar. Här kommer våra egna tyck och tank förmodligen att speglas, men vi har försökt att åskådliggöra detta i reflektion med varandra. Att beakta är även att informanternas svar är utifrån deras nuvarande situation och förmodligen ser annorlunda ut om studien genomförs om ytterligare en period. Om detta skriver Merriam att tillförlitligheten är svår att bedöma i en kvalitativ studie, eftersom människans beteende är föränderligt. Detta kommer an på att verkligheten hela tiden förändras, och med den våra behov (a.a.). Ännu en styrka i vårt arbete anser vi vara att vi har ett omsorgsfullt genomgången kapitel vad det gäller metod och bearbetning. Att vi kontinuerligt har diskuterat, värderat och reflekterat med varandra tycker vi stärker tillförlitligheten i studien.

Kapitel 3.

Redovisning av studiens resultat

Uppdraget i vår studie är att med stöd i regeringens proposition titta på hur ett tillgängligt samhälle år 2010 kan uttrycka sig i Essunga kommun. Utifrån detta funderar vi på begreppen tillgänglighet och delaktighet och innebörden av dessa. Vi undrar vilket som ger vad, är tillgänglighet en förutsättning för att de funktionshindrade skall känna sig delaktiga eller är det tvärt om? Under studiens gång hoppas vi att begreppens relation till varandra, om det finns någon, kommer att visa sig.

I kapitlet som följer kommer vi att redovisa det resultat som visar sig i intervjuerna med våra informanter. Vi väljer att redovisa vårt resultat genom kategorierna *arbete/sysselsättning*, *kultur/fritid*, *tillgänglighet* och *delaktighet* och hoppas åskådliggöra informanternas åsikter på ett bra sätt genom att vi lyfter citat ur intervjuerna. Då vi lyfter kategorierna främst genom våra intervjuer, anser vi att vårt mål om att anta ett individperspektiv uppfylls. Varje kategori kommer att avrundas med våra reflektioner.

3.1 Våra valda livsområden

Som tidigare nämnts under metodkapitlet väljer vi att i intervjuerna att lyfta två utav livsområdena som tas upp i FN: s standardregler (Se bilaga 5); *arbete/sysselsättning* och *kultur/fritid*. Tanken med att välja dessa två är att samtliga individer någon gång berörs eller har berörts av områdena.

3.1.1 Arbete/sysselsättning

Gällande frågan om allas rätt till ett arbete utifrån kompetens och oberoende av funktionshinder, säger våra informanter att det är en viktig del för att känna sig delaktig i samhället. De berättar hur viktigt det är att genom sina kvalifikationer vara med och konkurrera på arbetsmarknaden, att vara en förebild för så väl funktionshindrade som icke funktionshindrade. Ytterligare en betydelsefull aspekt som tas upp är den ekonomiska, att inte behöva vara bidragsberoende utan kunna klara de vardagliga utgifterna med sin egen inkomst. Informanterna påpekar hur viktigt det är att ha ett arbete eller en sysselsättning, detta för att vara delaktig, ha ett socialt liv eller inte ytterligare marginaliseras;

”Det är ju det att arbete är väldigt viktigt. Att man ska få, precis som alla andra människor. Att man blir delaktig i samhället, att man inte hamnar lätt i det andra, utsorterad. Det är tråkigt...”

Detta märks även i samtalet då informanterna diskuterar vikten av arbetsprövning, att individen testas i sin arbetsförmåga innan det beslutas om exempelvis sjukbidrag;

” Jag tycker att nu för tiden är det inte så med tidig sjukpension som det var förr i tiden. Utan nu är det, det där med aktivitetsgarantin... att man ska aktivera sig och det är ju viktigt för många. Annars kanske man slöar till, och det är ju ingen lyckad grej... sitter bara hemma och har vänt på dygnet. ”

Samma informant reflekterar över att det är bra att funktionshindrade skall ges möjligheten att konkurrera på arbetsmarknaden som alla andra, att fokus läggs på att individerna behöver ha en utbildning i grunden för att vara aktuella, oavsett funktionshinder eller ej. Alla skall kunna utbilda sig för att söka arbete inom sitt eget intresseområde, och ett arbete är av största betydelse för att uppleva delaktighet;

”Idag krävs det utbildning för alla, men även om man har det är det inte säkert att man får jobb ändå...”

Den fysiska miljön och dess anpassning för funktionshindrade är en viktig fråga när det gäller informanternas färd sätt till och från arbete. De har alla olika sätt att transportera sig till och från arbete och sysselsättning, ingen färdas via kollektivtrafiken utan de använder sig av egen bil, färdtjänst, el-stol eller ledsagning. En skillnad framträder i behoven kring färd sätten och stödet som var nödvändigt för den enskilde; några av informanterna löser sitt färd sätt mestadels genom tekniska hjälpmedel och med viss personlig hjälp, medan de övriga har större behov av den personliga hjälp som till exempel ledsagning innebär.

Vad det gäller lokalernas anpassning är det ingen av informanterna som lyfter det som ett problem, antingen är lokalerna nyrenoverade eller så har hänsyn tagits till den funktionshindrade och de har anpassats efter individens behov. Några av informanterna arbetar dessutom en del hemifrån, så de upplever inte några problem vad det gäller deras omgivande arbetsmiljö.

I samtalet kring hur viktigt det är att ha ett arbete eller sysselsättning framkommer vårt andra område kultur/fritid som ett komplement för en meningsfull vardag;

” ... jag har så mycket annat att greja med, sommaren är vi ute och campar, vi har husvagn och grejer. Så den biten behöver jag inte ha då, att åka till jobbet för den sociala biten... ”

3.1.2 Kultur/fritid

Informanterna är alla aktiva på sin fritid i olika sammanhang och utifrån deras berättelser om detta tolkar vi att detta livsområde har en stor betydelse i vardagen. För att nämna några exempel kan det handla om allt ifrån promenader, spela boule, sjunga i kör, gå tipspromenader, sända radioprogram till att åka på loppis med mera;

”... fritidsintressen det har vi! Vi springer på loppisar lite överallt och på auktioner lite överallt... loppisar och secondhand och sånt där, det är skoj att komma ut. Det är fika och kaffe, och allt möjligt.”

Samtliga informanter kan delta i de fritidsaktiviteter som ligger inom deras eget intresseområde, ingen lyfter tillgången till aktiviteter som ett problem. Möjligtvis kan tillgängligheten i den fysiska miljön upplevas vara begränsande, men informanterna anser att kommunala lokaler för fritidsaktiviteter ändå är relativt väl anpassade. Om att delta i de aktiviteter man själv vill trots ett funktionshinder är beroende av att individen vågar spränga gränser och utmana sig själv, anser våra informanter;

”... spelar boule, hur konstigt det än låter. Men jag är mä och jag vill inte skryta, men de säger att de undrar hur faan jag bär mig åt, för det är ju så att en har en lita kula som en ska försöka och komma nära och det har jag lyckats väldigt bra med... då är det dels så att den lilla kulan är liksom självlysande... och sen är det en som står där med fötterna ve kula, då kan jag se. Så pass ser jag än så länge, och det har gått väldigt bra. Så det kan jag skryta med, men det låter lite konstigt... synskadad och spelar boule...?”

En svårighet vad det gäller fritidsaktiviteterna som våra informanter berör är problemet att spontant kunna åka på evenemang som dyker upp. Att göra saker på egen hand, utan att behöva vara beroende av familj och vänner, påpekas som viktigt;

” Om du läser i tidningen att det är allsång där och där, så har du ingen kompis eller familjen är borta på sitt å... ledsagning... jaa, detta kanske du inte visste för två veckor sen! Det är i sådana lägen jag vill kunna ringa efter ledsagning. Oberoende av familj och vänner... Spontan som en seende kan vara, men då måste det planeras hur långt som helst före då, va. ”

Detta oberoende och denna spontanitet kännetecknar hur de informanter som har el-stolar, ser på sitt hjälpmedel. El-stolen som transportmedel ger ett oberoende och en frihetskänsla;

” ... går på tipspromenad och åker el-stolen ute mycket, tycker jag är roligt, åker lite överallt. El-stolen är en frihetskänsla... åka inom närområdet, kunna uppleva lite natur på egen hand.”
” El-stolen är en otrolig grej för mig, jag kan åka när jag vill och vart jag vill! ”

3.1.3 Reflektioner

FN: s skriver i standardreglerna att samhället aktivt skall stötta funktionshindrade så att de kan beredas plats inom den öppna arbetsmarknaden eller inom olika arbetsmarknadspolitiska program (Regeringens proposition, 2000). Den nationella handlingsplanen lyfter, i kapitlet angående arbete, vikten av att få sin egen försörjning genom ett arbete eller en meningsfull sysselsättning. Detta påpekas ha en stor betydelse för människors delaktighet och självbestämmande. Regeringen anser att man bör ta tillvara landets alla mänskliga resurser för att nå en ökad och långsiktig tillväxt och sysselsättning. Det är angeläget att konkretisera möjligheter för att ta tillvara den kompetens som funktionshindrade besitter samt att omsätta denna inom arbetsmarknaden. I sitt förslag att påpekar regeringen att funktionshindrade inte skall diskrimineras på arbetsmarknaden utan att handikappaspekten skall beaktas i alla sammanhang, till exempel vid formulering av lagar och föreskrifter. I propositionen står det att läsa;

Att kunna delta i arbetslivet, och få sin försörjning genom eget arbete har stor betydelse för människors delaktighet och självbestämmande. (Propositionen, sid.118).

Som vi ser det är arbete viktigt och betydelsefullt för alla, vad det gäller delaktighet, gemenskap och självständighet. Ett funktionshinder medför inte per automatik att individen inte kan medverka på arbetsmarknaden, det känns viktigt att ha detta i åtanke och vi tror att alla kan bidra med något utifrån sina egna upplevelser och erfarenheter. Den ekonomiska aspekt som våra informanter tar upp känns som viktig att föra fram. Att inte behöva redovisa för vilken

summa som behövs och till vad den skall användas, samt känslan av att inte vara bidragsberoende är några delar av ekonomin som vi uppfattar som oerhört viktiga för dem. Ytterligare är det viktigt för informanternas självkänsla att kunna konkurrera på arbetsmarknaden utifrån utbildning och kompetens, och på samma villkor som alla andra.

Kring kultur/fritid skriver FN i sina standardregler att människor med funktionshinder skall kunna delta i kulturlivet på lika villkor och att det är staternas skyldighet att se till att detta är genomförbart. I handlingsplanen tas det upp och poängteras att tillgängligheten och kunskapen kring funktionshindrades behov måste stärkas, med detta är målet att alla skall ha möjlighet till kulturupplevelser och eget skapande (a.a.).

Det är viktigt anser vi, att kunna delta i olika fritidsaktiviteter om man så vill. Problemet kring detta kan vara hur lokaler är tillgängliga och hur man tar sig till och från aktiviteterna vilket våra informanter styrker genom sina berättelser. Något som vi även erfar i våra intervjuer är glädjen som informanterna visar när de berättar om sina fritidsaktiviteter, vilket bekräftar vår övertygelse om hur viktigt det är med delaktighet för alla människor i samhället. Genom samspillet med människor omkring oss blir vi någon, en i "gänget". Risken för utsatthet och marginalisering minskar i och med det att individen har ett större kontaktnät och dessutom ser vi i våra samtal med informanterna att deras fritidsaktiviteter är en källa till mycket glädje. Denna möjlighet att vara aktiv och genom detta få sociala relationer ger hög självkänsla och en god livskvalitet, anser vi.

3.2 Tillgänglighet

Under rubrikerna som följer har vi försökt att redovisa för tillgängligheten, som informanterna upplever den och anknyta detta till vår beskrivning av tillgänglighet som ett centralt begrepp. På vår fråga om hur informanterna ser på tillgänglighet svarar de att den borde vara självskrivna, utifrån att funktionshindrade är samhällsmedborgare som alla andra. Det tål dock att begrunda det som regeringen skriver;

Det saknas emellertid – både bland offentliga och privata organ – en djupare kunskap om vilken betydelse tillgängligheten har för personer med funktionshinder. Det saknas också samlad kunskap om metoder att uppnå god tillgänglighet, kunskapsutveckling, exempel på bra lösningar, information med mera (Propositionen sid. 44).

3.2.1 Fysisk tillgänglighet

Informanterna anser att det är viktigt att omgivningen är anpassad och funktionell för de olika funktionshindren. De anser att kommunen och de privata affärsidkarna skall avhjälpa hinder för att alla kommuninnevånare skall kunna röra sig fritt och att få tillgång till de butiker och lokaler som man önskar. Det talas om hur viktigt en fysisk tillgänglighet i miljön är, om hur beroende funktionshindrade är av omgivningens och lokalers utformning vilket yttrar sig på olika sätt utifrån den enskildes behov. Våra informanter lyfter vad en dålig tillgänglighet kan medföra, både praktiskt och känslomässigt för dem;

” - Jag blir uppburen ibland, med rullstol, då tar de tag här... men det kan ju inte gå... nej det... neej... Nej, det passar sig inte! Jag vill inte bli beroende av att bli nedlyft och upplyft i trapporna.”

”- Farligt kan det ju också vara, man kan ju tappa taget.”

”- Det kan ju gå sönder i ramen och allt möjligt...”

Några exempel på fysisk tillgänglighet som informanterna pratar om är avfasade trottoarkanter, dörröppnare, färgmarkeringar, ramper och breda, rymliga entréer. Informanterna tycker att kommunen tänker på tillgängligheten för funktionshindrade när de renoverar eller bygger nytt, de kommunala lokalerna anses vara funktionella och informanterna har inte stött på några direkta problem när de vill utnyttja dessa. Detta speglas i deras uttalande om bland annat utemiljön;

”När de gjorde om skolgården nu, så blev det ju plant nu. Förut var det ju ett steg, men då fanns det ju ramp utanför... de har höjt upp hela skolgången här utanför.”

De lyfter dock att det finns en stor kunskapslucka att fylla när det gäller miljöns tillgänglighet bland de privata näringsidkarna. Här finns det inget lagförslag eller några regler som säger att det måste anpassas för tillgänglighet, utan det är upp till den enskilde innehavarens goda vilja. På vår fråga hur de kan se utvecklingen av tillgängligheten över tid svarar informanterna;

”Ja, men det har ju hänt en hel del, det hände mycket en period men nu det sista har det inte hänt så mycket. Det står stilla. Nu när vårdcentralen är uppbyggd, den är ju bra, men affärerna och restaurangerna... de är ju alltid som de alltid har varit, det är ju sig ganska likt. Det är ju annat med kommunala verksamheter, de är ju samhällsfunktionen...”

3.2.2 Kommunikativ och informativ tillgänglighet

Ett problem som i vissa fall upplevdes som stort av informanterna, var tillgången till information om olika evenemang och aktiviteter samt hur informanterna skulle kunna ta del av denna;

” Nja. Det är ju klart att... det jag tycker är svårast är ju att man inte kan läsa meddelanden och sånt... Det är ju kanske vissa möjligheter att få det intalat via band, men jag har inte kunnat anpassa mig till det. Det är ju tidningar och sånt där, det får ju den läsa som jag är hos för tillfället.”

Även då informanterna anser sig kunna använda den moderna tekniken som finns tillhands, så kan det innebära problem. Informanterna berättar om ett dataprogram som gör det möjligt att via Internet hämta hem aktuella dagstidningar, och om den funktionshindrade inte har tillgång till egen dator finns chans att låna detta;

”Datorn går att låna. Finns bra snabbkommandon på denna, samt ett syntetiskt tal som man snabbt lär sig... strular ofta då kommuninformationen om Essunga faller bort på grund av mycket grafik, bilder.”

Det finns även tillgång till taltidning, där nyheter läses in på band. Denna taltidning distribueras via reguljär post vilket innebär att nyheterna i princip hinner bli inaktuella innan den funktionshindrade tar del av dem. Informanterna berättar hur besvärligt det kan vara att tillgodose sig vanliga utskick till de kommunala hushållen om man är synskadad eller har en synnedsättning. Att den informativa tillgängligheten har brister av det här slaget kan innebära att funktionshindrade hamnar i ett utanförskap och att självbestämmandet blir inskränkt. Som våra informanter frågar sig, hur skall man kunna välja att vara med eller ej då man inte kan ta del av dessa utskick?

3.2.3 Psykosocial tillgänglighet

Som vi ser det ingår den psykosociala tillgängligheten i de tidigare aspekterna av tillgänglighet, *fysisk* och *kommunikativ/informativ*, och det handlar om funktionshindrade människors upplevelse och erfarenhet av bemötande och behandling i samhället. Informanterna skildrar hur det kan upplevas att särbehandlas, marginaliseras och ifrågasättas. Ett resultat som ett icke tillgängligt samhälle får blir ett ökat beroende av andra människors insatser och ett behov av särlösningar. För att visa några exempel kan det handla om att som rullstolsburen bli lyft upp för trappor eller behöva använda en särskild ingång på baksidan. Ytterst innebär detta att indi-

vider utsätts för kränkande behandling även om det sker i största välmening. Informanterna säger att en konsekvens av dessa särlösningar kan innebära att de istället väljer att inte utnyttja den aktuella miljön;

"... i gamla sporthallen. Det är femton steg upp, jag blir uppuren... så dit åker vi inte!"

En oro för sin egen säkerhet finns även i detta, en rädsla för att bli skadad;

"... farligt kan det ju också vara, man kan tappa taget..."

"... en manuell kan man ju dra upp men det är ju också så här, att hur mycket ska man gå med på om någon annan drar upp en? Det är ju mycket med säkerheten, ramlar man ur i en trappa blir det inte så roligt..."

Våra informanter är beroende av hjälpmedel för att få tillgång till samhället. En oro lyfts av dem över att hjälpmedlen inte skall beviljas kontinuerligt så länge behov finns, utan i stället dras in vid ny ansökan till exempel när det gamla slitits ut;

"När min gamla var utsliten för några år sen och jag sökte om, kunde de inte garantera att jag kunde få en ny och det är ganska otäckt.."

"Det är ju inte vi som har satt oss i den här situationen..."

Informanterna berättar om oron de upplever kring att vara beroende av en insats. Alla lyfter de att det kan vara problematiskt att ansöka om samt få insatsen beviljad och de berättar att det förekommer att de har hamnat mellan två stolar. Å ena sidan har informanten uttalat ett behov av insats, men å andra sidan har en myndighetsperson bedömt personen att vara för frisk för att få igenom sin ansökan. Att det är ett flertal myndigheter som är med i processen kring behovsprövningen och beviljandet av insatser, upplever informanterna som krångligt. De lyfter att detta är en fråga om gott bemötande eller ej. Att behöva berätta sin sjukdomsbild om och om igen, att vara utlämnad till den enskilde handläggarens synsätt, dennes tydning av tillgängliga insatser och individuella tolkning av de lagfästa rättigheterna kan innebära en kränkning. Informanterna kan uppleva sig vara ifrågasatta gällande deras funktionshinder och behovet som följer detta. Samarbetet mellan myndigheter kan upplevas som byråkratiskt och tidsödande. Så här sade en av informanterna angående bilstöd, det vill säga ett ekonomiskt bidrag för att handikappanpassa sin personbil;

”... likadant när man sökte det där till bilen, kommer du ihåg det? När jag sökte genom försäkringskassan; du är för bra, du får inget stöd till det där sa man ju då. Så när man sen vart sämre, så sa de att du har inte något jobb så du kan inte få något stöd. Men sen så gick det genom Hjälpmedelscentralen i Skövde, och då, då gick det ju igenom...”

En farhåga som våra informanter uttrycker angående samhällets tillgänglighet är att beslutsfattare inte skall lyssna till deras upplevelser, att myndighetspersoner inte använder sig av befintlig information och erfarenheter kring hur funktionshindrade har det;

” Man hoppas att de lyssnar. Det är svårt med insikten ibland, att det behövs... särskilt när vi inte är så många. Små grupper kostnad ställs ju mot nyttan, nyttan för flertalet mot enstaka... ”

3.2.4 Reflektioner

I standardreglerna skriver FN angående tillgänglighet att, för utvecklingen mot full delaktighet bör staterna inse tillgänglighetens betydelse och det poängteras alla bör kunna ta del av den. I propositionen betonar regeringen att en tio års period skall vara skäligt tid för att kunna uppnå målet om ett tillgängligt samhälle och under denna period skall man ha hunnit planera och åtgärda enkla hinder i miljön. Som hjälp till detta föreslår regeringen att kommunerna upprättar ett tillgänglighetsprogram i samråd med handikapporganisationerna. Propositionen påvisar att en anpassning av miljön, både yttre och inre, skall komma till nytta för alla kommuninnevånare och därför har regeringen bedömt att Handikappombudsmannen bör tillsätta ett tillgänglighetscenter som verkar nationellt. Här skall myndigheter och privata näringsidkare kunna få råd och vägledning i arbetet mot ett tillgängligt samhälle, centret skall även bevaka utvecklingen inom det generella tillgänglighetsarbetet. Enligt regeringen är tillgängligheten ytterst en fråga om demokrati och bör vara en del i myndigheters arbete för att tillgängliggöra sina verksamheter för funktionshindrade.

Från början har vi en förutfattad mening om att tillgänglighet inte tvunget skall komma att handla om den fysiska tillgängligheten. Vi är övertygade om att våra informanter kommer att lyfta frågor och åsikter kring bemötande och omgivningens okunskap om funktionshindrades vardag. Orsaken till vår övertygelse är att vi tror att miljöanpassningen är så långt framskriden, att den ingår som ett naturligt och kontinuerligt moment i samhällsplaneringen. Detta visar sig vara ett felaktigt antagande av oss. Visst pratar informanterna om bemötandet, för-

ståelsen och kunskapen om funktionshinder, men den fysiska tillgängligheten tas upp som den största förutsättningen för deras delaktighet i sitt samhälle.

3.3 Delaktighet

I propositionen skriver regeringen; *att det handikappolitiska arbetet tydligare skall inriktas på att ta bort de hinder som finns för funktionshindrades fulla delaktighet i samhället* (Regeringens proposition sid.23). Vi menar att detta känns igen utifrån vad våra informanter påpekar, att tillgängligheten till sitt samhälle är en förutsättning för att individerna skall kunna vara delaktiga, eller om de hellre vill det, inte delaktiga. Detta är något som vi anser vara nog så viktigt att även kunna avstå från att delta i aktiviteter som inte intresserar. Att inte tvingas vara med utifrån vad någon annan anser vara kul. Vid begreppet delaktighet lade informanterna inte särskilt stor vikt utan de såg att det kom som en naturlig följd av att tillgängligheten tillgodosågs. Istället framhålls deras delaktighet som beroende av såväl samhällets insatser som deras egna aktiva medverkan.

3.3.1 Social/interpersonell delaktighet

Som vi tidigare lyfter kräver delaktighet en tillgång till samhället, och social/interpersonell delaktighet fordrar till viss del att individen kan ta sig till och från olika sociala sammanhang exempelvis fritidsaktiviteter. Informanterna påpekar att tillgången till dessa ofta är beroende av att de beviljas färdtjänst och/eller ledsagning. De lyfter emellertid genom sina reflektioner att det är en tillgänglighet som inte är helt enkel att tillgodose. Färdtjänsten är en insats som styrs kommunalt av Essunga såvida det inte handlar om längre resor vilka istället administreras av Riksfärdtjänst, som är statens angelägenhet. De stora frågetecknen och nackdelarna i anslutning till färdtjänsten lyfts främst som en ekonomisk aspekt då kostnaden, egenavgiften, fastställs genom kommunalt beslut. Informanterna anser att det kan bli dyrt för den enskilde i längden;

”... det är 30 procent i egenavgift och det är en väldigt dyr egenavgift som Essunga kommun har lagt på sig. Och det gör att det blir nästan 100 kronor enkel resa till Vara, det blir nästan 200 kronor tur och retur...”

”Det är väl som det är med färdtjänsten... vi åker ju då med Nossebro taxi, vi valde ju... De andra åker ju med Samresor då, skillnaden är den att du åker från Nossebro till Vara med Samresor och betalar 60 kronor, med Nossebro taxi blir det nästan 100 kronor...”

Resorna de funktionshindrade är berättigade till begränsas, men informanterna anser att det antal som Essunga kommun beviljat per person är bra och upplever inte att det är något problem. Då vi diskuterar antalet resor berättar informanterna;

” ... nu är det 200 enkelresor. Det är väl ganska bra, det blir ju 100 tur och returresor per år. Men det är ju ganska bra, ändå, tror jag. Två i veckan, blir det ju, men det kan ju vara någon vecka man inte åker...”

Här nämns att det är positivt att kommunen har valt att anlita ett privat taxibolag med lokal förankring vilket innebär att chaufförerna oftast har god lokalkännedom. Många gånger känner de till de funktionshindrade som använder sig av färdtjänsten i kommunen, vilket innebär en trygghet och känns mer personligt;

”Chaufförerna på taxi är roliga och försöker att serva på ett bra sätt...”

Ett annat sätt att ta sig till och från aktiviteter är genom ledsagning, denna insats lyfts av informanterna som ganska krånglig och svårlöst.

”... tycker jag är ett sorgkapitel. Det är ju så här att ledsagning kan du ha rätt till att få, och då är det ju så här att du får ett visst antal timmar från kommunen, då. Och så säger vi att du får 20 timmar i månaden, eller nåt. Då är det så här, att du skall lägga in alla dessa timmar på schema, och så skall du alltså komma in två veckor före du vill göra någonting. Så vi säger att nu blir det sommar och då ska jag veta att den första maj, mellan nio och elva, då vill jag gå ut och gå!”

Den långsiktiga planeringen, som denna insats kräver, betyder att den funktionshindrade får planera sitt liv i månader framöver. Här syns tydligt hur inskränkt livet blir och hur självbestämmandet hamnar i skymundan för funktionshindrade;

” Som när de ringer förra sommaren och säger så här att, ja nu måste vi ordna sommarschemat i kommunen hur vill du ha din hjälp i sommar? Ja, då ska jag veta... spöregnar det, haglar det? Jag skall alltså veta när jag vill träna, promenera, när jag vill det, och det, och det... Och jag tycker det är skandal faktiskt. Det är att göra oss instängda!”

Det informanterna framhäver som positivt med kommunens ledsagning handlar om personalens sätt att bemöta informanterna;

”Jag tycker de har väldigt fina ledsagare. Personerna är som kamrater för mig. Duktiga... Det är de kommunala reglerna som jag vänder mig emot, inte personalen. De har mycket högt betyg.”

3.3.2. Individuell och intrapersonell delaktighet

Informanterna berättar att delaktigheten inte kan tillgodoses enbart genom samhällets försorg, utan det krävs att de själva tar initiativ till detta utifrån sina egna förutsättningar och begränsningar. Detta perspektiv kan lyftas som en individuell och/eller intrapersonell delaktighet. Detta för att informanterna själva vill kunna välja om de skall delta eller ej, samt att de uttrycker den egna personliga begränsningen som ett eventuellt hinder. De anser att det är ens egna rädslor och farhågor om vad man klarar av som sätter gränserna för delaktigheten;

”... det är väl det att man gör det man kan, man begränsar ju sig själv. Man gör ju det man kan klara av, om man vill klara det själv... så gör man ju det som man kan klar av!”

Denna delaktighet känns svår för oss att redovisa, då vi har träffat informanterna under så få tillfällen samt att det är en så personlig upplevelse. Som vi ser det uttrycks den genom att informanterna vid några tillfällen lyfter brist på spontanitet och flexibilitet i det omgivande samhället som en faktor;

”... men är du funktionshindrad... då ska du veta om du vill gå ut om två veckor. Eller liksom, du skall vara så strukturerat planerad! Som ingen annan behöver vara...”

”Det är ju det som är den stora svårigheten, att planeringen är ställd på för långt framförhållande.”

3.3.3 Reflektioner

Standardreglerna lyfter funktionshindrades delaktighet som ett resultat av ett tillgängligt samhälle och delaktighetsbegreppet genomsyrar samtliga 22 regler. I regeringens proposition behandlar de nationella målen att; *Att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet.* Därför skall det handikappolitiska arbetet in-

riktas på; *att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder.* (Propositionen, sid 23).

Delaktighet framstår som ett högst individuellt begrepp för oss, då det är olika från person till person, vilken betydelse som läggs in i ordet. Som vi uppfattar det är delaktighet även en aktiv handling från den enskilde individens sida. Det är inget som kommer ur ovilja och passivitet. Vi menar att delaktighet är ett sätt för individen att värdera sitt eget liv, hur man vill att det skall vara och på vilka premisser det skall genomföras. Vi överensstämmer i tankarna om att samhällets tillgänglighet behöver vara god för att alla skall kunna nå delaktighet om de önskar.

3.4 Uppkomsten av ett nytt centralt begrepp

När vi analyserar vårt intervjumaterial kring samtalet om tillgänglighet och delaktighet, framkommer ett begrepp som vi inte från början har tagit med – *självbestämmande*. Informanterna pratar inte direkt utifrån termen självbestämmande särskilt mycket, men lyfter hur viktigt det är för dem att vara den som bestämmer hur, när och var deras delaktighet i samhället skall se ut.

3.4.1 Självbestämmande

Informanterna talar om att en tillgänglig miljö som till exempel dörröppnare, ramper, bredare entréer med mera ger funktionshindrade en större möjlighet att styra över sina aktiviteter utan att hela tiden vara beroende av andra. Genom att exempelvis beviljas anpassning av bil, inköp av el-stol eller el-moped kan informanterna åka vart de vill och när de vill, utan att vara tvungna att redovisa för någon om när och varför. Dessa exempel lyfts som uttryck för informanternas självbestämmande. Här diskuterar informanterna återigen färdtjänsten och ledsagningen som ett ypperligt sätt att uppnå självbestämmande och de anser att insatser för funktionshindrade skall genomsyras av flexibilitet och möjlighet till spontanitet, vilket idag upplevs som starkt begränsat.

”Om en kompis ringer och frågar om jag vill komma på kaffe, så ska jag behöva säga: jaa, om du hämtar mig! För taxi så skulle du ringt igår...? Liksom, du kan testa med risk för ett nej. Men så lever inte människor idag.”

Att vara oberoende är en del av hur informanterna ser på självbestämmandet; att göra saker på egen hand utan sin familj, få lite tid för sig själv. Dessutom lyfter informanterna frågan om att alla i en familj inte nödvändigtvis behöver vara intresserade av samma saker vilket gör det nödvändigt att ibland göra saker på olika håll;

” Självbestämmandet handlar ju även om att kunna göra saker på egen hand, inte alltid med familjen. Det handlar inte om att de inte vill, men det handlar om självständighet och behov av egen tid... Man vill inte ha familjen som assistenter, de är familj!”

Under intervjuerna är oviljan att vara beroende av andra ständigt närvarande, informanterna belyser hur självbestämmandet ideligen inskränks genom olika reglementen och förordningar även om just dessa egentligen är till för att hjälpa;

” Finns viljan kan man flytta berg... Finns den inte, så! Man kan inte sätta sig in hur det är... om man själv var tvungen att planera hela sitt liv och vara beroende av andra jämnt. När de kan och vill hjälpa.”

3.4.2 Reflektioner

Självbestämmandet är ett begrepp som även regeringen tar upp i sin proposition. Generella åtgärder skall införas så att funktionshindrade skall kunna ha självbestämmande och kontroll över sin egen livssituation, därför skall frågor angående inflytande och delaktighet ges en större betydelse inom handikappolitiskt arbete. Ekensteen skriver i *Handikappolitiken i praktiken* (Brusén & Printz, 2006) att; *Vägen till självbestämmande är det samma som vägen från vårdobjekt till subjekt i sitt eget liv. För att detta skall förverkligas krävs ett aktivt politiskt ansvarstagande av regering och riksdag* (a.a. sid.75).

Som vi ser det handlar självbestämmandet i princip om allt som berör vår vardag. Det handlar om att kunna styra sin egen tillvaro efter eget önskemål, att genom handling och delaktighet i omgivningen få uttrycka vem man är. Genom våra informanter förstår vi att självbestämmandet ofta begränsas av att ha ett funktionshinder, särskilt då de är beroende av stödinsatser och personal. Vi vill lyfta att funktionshindrades möjlighet till självbestämmande till viss del har att göra med synen på funktionshinder, ser omgivningen personer med funktionshinder som en svaga, handlingsförlamade och hjälplösa patienter eller betraktas de som starka, aktiva och fullvärdiga samhällsmedborgare?

Kapitel 4.

Diskussion

Många gånger har vi under våra diskussioner slagits av tanken hur det kommer sig att den allmänna synen på funktionshindrade speglas av att se begränsningar istället för möjligheter? Att fokusera på individerna som vårdbehövande objekt, att inte se till deras egen handlingsförmåga och att inte våga lita på att människor själva kan hitta vägar som fungerar för dem? Den gemensamma värdegrunden som vi skall ha är att alla människor är lika värda, att vi alla har lika stor rätt att ta del utifrån lika villkor. Hur kommer det sig då att man måste lagstifta för att uppnå funktionshindrades delaktighet och tillgång till sitt samhälle, och ger en sådan lagstiftning verkligen tillgång till detta eller skapar det ytterligare en klyfta mellan individerna i samhället?

Vi börjar vårt arbete med att läsa regeringens proposition och här slås vi av att den är så klinisk och generell i sitt sätt att beskriva funktionshindrade och deras levnadsvillkor. Till en början förfasas vi över detta, men efter hand så växer även insikten om hur skall den kunna skrivas annorlunda? Förvisso kan inte regeringen arbeta utifrån ett individperspektiv utan den får nöja sig med att försöka nå den stora gruppen som helhet. Istället hamnar de individuella lösningarna på en kommunal nivå, där en större chans att fånga upp de olika individerna och deras olika behov på ett annat sätt finns. Detta kan dock innebära att kommunerna hamnar i en situation som kan vara svår att överblicka, anpassning för en individ kan innebära att livet försvåras för en annan. Hur kan då kommunerna hantera detta på ett annat sätt än vad staten kan och hur kan de åstadkomma generella förbättringar som gynnar alla? Genom att kommunerna har en närmare tillgång till handikapporganisationerna än staten, så har de därmed också närmare till expertkunskapen som vi ser det. Om kommunerna involverar dessa organisationer i sin samhällsplanering och utnyttjar denna kunskap, så kan man fånga såväl det generella som det individuella behovet.

Propositionen och dess socialpolitiska definition av begreppen tillgänglighet och delaktighet kan tyckas vara stelbent och politisk korrekt. Vi anser trots det att propositionen inte kan vara så mycket annat, då den är en socialpolitisk skrivelse. Emellertid vill vi inte bara spegla hur myndigheterna ser på och använder dessa begrepp, utan även lyfta hur de uppfattas av funktionshindrade människor. Här visar det sig att även informanterna påvisar tillgänglighetens betydelse för individers delaktighet och de påpekar att tillgängligheten som de ser den, inte

bara är för funktionshindrade utan att den skall komma alla till nytta. Informanterna lyfter att en god tillgänglighet även kommer till nytta för till exempel kommunens pensionärer och småbarnsföräldrar, som kan vara beroende av att det är lätt att komma fram eller in i olika lokaler. Våra informanter har ingen önskan om att bli utsatta för särlösningar och vill heller inte vara orsaken till uppkomsten av dessa. De lyfter flera gånger att det handlar om att kunna vara oberoende och självbestämmande i sin vardag, så långt det är möjligt.

Under våra samtal kommer ett, för vår studie, nytt begrepp fram vilket vi från första början inte ens har tänkt på och begreppet är självbestämmande. Som våra informanter formulerar sig medför tillgänglighet en delaktighet, självständighet och ett ökat självbestämmande. Att inte utestängas från vissa lokaler och aktiviteter, att inte alltid behöva be om hjälp och vara beroende av andra innebär en frihetskänsla. Informanterna lyfter även en olustkänsla kring att bli behandlade som objekt, lätta att lyfta runt på och placera där de bäst passar in. Denna känsla kan vara svår, för att inte säga omöjlig, att fånga i handlingsplaner och olika styrdokument. Även här tror vi att kommunerna kan ha nytta av ett nära samarbete med handikapporganisationerna, för att täcka upp den kunskapslucka som handlingsplanen har gällande bemötande. Det handlar om att genom kunskap och utbildning skapa empati och förståelse för hur det känns att behandlas som ett objekt, hur kränkande det kan upplevas.

En hjärtefråga som informanterna lyfter är vikten av att den egna familjen skall få vara familj och inte behöva axla rollen som ”assistenter”. Att inte känna att man ligger sina nära kära till last utan genom exempelvis spontan ledsagning och ett fullt tillgängligt samhälle, kunna utföra vardagliga sysslor på egen hand. För funktionshindrade kommer det alltid att finnas ett behov av stöd och hjälpmedel och för att bibehålla självbestämmandet fordras det att större hänsyn tas till de individuella behoven. Mer flexibla insatser efterfrågas, att i viss mån och så långt som möjligt anpassa efter den enskilde individens önskemål. Detta lyfter informanterna som begränsat för tillfället, att till exempel veckovis framöver behöva planera så enkla aktiviteter som en promenad eller ett biobesök, känns för dem inte som självbestämmande eller särskilt spontant.

Som vi kan utläsa ur vårt intervjumaterial så behöver myndigheter och personer kring funktionshindrade även ha ett samarbetsperspektiv i större utsträckning. Detta skulle underlätta oerhört anser våra informanter när det gäller ansökningar om bistånd eller hjälpmedel och det skulle medföra att de inte behöver berätta sin levnadshistoria om och om igen. Ett samarbete

mellan myndigheter medför mindre risk för informanterna att hamna mellan stolarna och som informanterna lyfter det, även en mindre administration för de olika berörda instanserna. För att nämna ett exempel på hur omständigt det kan upplevas för funktionshindrade, kan ett avslag vid en instans leda till en beviljan hos en annan. Detta blir ett tidsödande och känslomässigt kränkande moment för den enskilde där de känner sig utlämnade och maktlösa inför myndighetsutövningen.

För att återknyta till våra centrala begrepp tillgänglighet och delaktighet, så ser vi att informanterna reflekterar dem på det vis som vi teoretiskt lyfter fram dessa i början av vårt arbete. Tillgänglighet och delaktighet har många olika sätt att uttrycka sig, det är såväl sociala som individuella företeelser. Vi vill även poängtera att det är begrepp som innefattar individens egen känsla av dessa, det vill säga något som styrs utifrån individens eget känsleregister. Ytterligare ser vi utifrån informanternas svar att tillgänglighet genererar delaktighet, vilket även är en förutsättning för självbestämmandet. För oss känns det som att dessa, som det har kommit att bli, tre centrala begrepp är i symbios med varandra. Det är svårt att separera dem med bibehållen mening.

Förhoppningen som vi har med oss genom vårt arbete, att Essunga kommun skall kunna hitta sätt att arbeta med tillgänglighetsfrågor för de funktionshindrade i kommunen, kommer inte att redovisas i någon konkret handlingsplan. Istället är vår tanke med denna studie att väcka tankar och reflektioner kring det som vi har skrivit. Vissa tips i arbetet mot ett tillgängligt samhälle framkommer indirekt genom att olika värdeord utkristalliseras. Dessa värdeord är; *samarbete, flexibilitet, spontanitet* samt *självbestämmande*. Orden avser samarbete mellan olika instanser som individen kommer i kontakt med, en flexibilitet och spontanitet i insatserna kring de funktionshindrade samt att individen själv skall kunna styra och bestämma över sin situation.

Det svåra under bearbetningen och redovisningen av våra intervjuer har varit att inte helt kunna återge känslan som intervjuerna gav. För oss som har suttit med och haft förmånen att kunna se kroppsspråket och höra nyanserna i informanternas sätt att berätta om sina erfarenheter, innebär citaten i vårt arbete så mycket mer. För oss är det mer levande och något vi aldrig helt kan förmedla via skrift. Som vi tidigare nämner i arbetet, förvånas vi av att funktionshindrade ofta möter hinder av de slag som de berättar om. På något sätt har vi trots att utvecklingen inom handikappområdet har kommit längre, samtidigt som vi har en förståelse för att

det är ett område som är väldigt svårt att förändra. Det handlar om ett perspektivskifte som måste ske hos alla i samhället från ung till gammal, från yrkesman till privatperson. Det handlar om bemötande och en tilltro till människors egen kraft och handlingsförmåga. Man måste se att alla har något att bidra med i samhället, att alla har en plats.

Kapitel 5.

Referenser

Bengtsson, Hans (1998). Handikappolitiken reformeras. I Bengtsson, Hans (red.) *Politik, lag och praktik – implementering av 1994-års handikappreform*.

Lund: Studentlitteratur

Brusén, Peter & Printz, Anders (red.)(2006). Framtiden idag. I Brusén, Peter & Printz, Anders *Handikappolitiken i praktiken – om den nationella handlingsplanen*.

Stockholm: Förlagshuset Gothia

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*.

Malmö: Liber Ekonomi

Eliasson, Rosmari (1995). *Forskningsetik och perspektivval*.

Lund: Studentlitteratur

Forsberg, Erik & Starrin, Bengt (red.) (1997). *Frigörande kraft – empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*.

Stockholm: Förlagshuset Gothia

Fredriksson, Carin (2001). *Att lära sig leva med förvärvad hörselnedsättning sett ur par – perspektiv – om anpassningstrategiers funktionella och sociala innebörder*.

Linköping: Linköpings universitet

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*.

Lund: Studentlitteratur

Larsson Lund, Maria (2004). *Att leva med fysiska funktionshinder – erfarenheter av rehabiliteringsprocessen, aktiviteter och delaktighet i dagligt liv*. Hämtad 2 maj, 2006, från

http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_umu_diva-317-1_fulltext.pdf

Lindberg, Lars (2006). Handikappolitikens utveckling – från institutioner till sektorsansvar. I Brusén, Peter & Printz, Anders (red.). *Handikappolitiken i praktiken – om den nationella handlingsplanen.*

Växjö: Gothia

Merriam, B Sharan (1994). *Fallstudien som forskningsmetod.*

Lund: Studentlitteratur

Molin, Martin (2004). *Att vara i särklass – om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan.*

Linköping: Linköpings universitet

Payne, Malcolme (2002). Moderna teoribildningar i socialt arbete.

Stockholm: Natur och Kultur

Regeringskansliet (2000). *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken.* Regeringens proposition 1999/2000:79.

Stockholm: Regeringens tryckeriexpedition

Riksförsäkringsverket (2002). *Socialförsäkringsboken: Ide och verklighet i handikappolitiken.*

Stockholm: Riksförsäkringsverket.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R (2000). Socialtjänsten och klienterna. I Meeuwisse, Anna (red.) (2000). *Socialt arbete - en grundbok.*

Stockholm: Natur och Kultur

Stigendal, Mikael (2002). *Den gode socialvetenskaparen.*

Lund: Studentlitteratur

Sveriges lagar – författningar som trätt i kraft per den 1 januari 2004. [8 uppl.]

Stockholm: Thomson fakta

www.sfriks.org (2006-04-27)

www.hrf.se (2006-04-27)

www.dhr.se (2006-04-27)

Bilaga 1

Hej!

Nu äntligen hör vi av oss, ni kanske undrar vart vi tog vägen efter det att vi träffades på informationsmötet den xx februari...

Som vi berättade då är vi två studenter som läser på Socialpedagogiska programmet i Vänersborg. Vi skriver nu på vår C-uppsats, syftet med uppsatsen är att analysera regeringens proposition "Från patient till medborgare". I propositionen lyfts delaktighet som ett viktigt begrepp, vi vill i vårt arbete undersöka vad delaktighet betyder för "verkliga" människor inte bara utifrån en text.

Vi är intresserade av att träffa representanter från några av kommunens aktiva handikapporganisationer DHR, HRF och SRF, vilka var de organisationer som vi kom i kontakt med vid det Kommunala handikapp och pensionärsrådets möte.

Vi undrar om du kan hjälpa oss finna två representanter ifrån din organisation, som vill delta i våra samtalsintervjuer. Vi söker två personer helst en man och en kvinna. De ska vara bosatta i kommunen och ha någon form av funktionsnedsättning.

Samtalsintervjuerna kommer att ske vid två tillfällen, första gången den **x april 2006 klockan xx-xx:xx i Essunga biblioteks läsesal**. Då kommer samtalet att fokusera på regeringens proposition och hur ni som personer tänker kring delaktighet. Vid detta tillfälle är samtliga representanter från de inbjudna organisationerna med.

Vid andra intervjutillfället kommer vi att vilja träffa representanterna från respektive organisation separat. Fokus vid detta samtal kommer vara tema/områden som kommit fram vid första mötet. Datum för dessa träffar bokar vi in när vi träffas den x april.

Då det aktuella datumet, x april, är så nära i tid ber vi er att återkomma om deltagande senast den xx mars 2006! Vi ser fram emot dessa träffar och ett gott samarbete.

För anmälan om deltagande:

Carina Eriksson xxx-xxxxxxx
carina.eriksson@student.hv.se

Pernilla Q. Ahlberg xxx-xxxxxxx
pernilla.qvist-ahlberg@student.hv.se

Tack på förhand från Carina Eriksson och Pernilla Q. Ahlberg.

Handledare för studien är Maria Klamas, doktorand i socialt arbete vid Vårdalinstitutet och Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete. Kontakta på telefon: xxx-xxxxxxx eller via mejl: maria.klamas@vardalinstitutet.net.

Bilaga 2

Guide till samtalsintervju 1

Tid: Xxxdagen den x april 2006, klockan xx-xx:xx

Plats: Essunga bibliotek, Läsesalen.

- Presentation
- Orsak till urval
- Bakgrund till uppsatsen
- Propositionen
  - Standardreglerna*
  - Livsområden*
  - Delaktighet*
- Diskussion angående delaktighet
  - A) Vad innebär delaktighet för dig?*
  - B) Hur yttrar den sig?*
- Information angående intervjutillfälle 2
  - Bestämna nästa träff med respektive organisation*
  - Plats för denna*
  - Info kring tema och upplägg meddelas utav oss så fort som möjligt*
- Förslag på tillfällen för samtalsintervju 2
  - Onsdag 12/4*
  - Onsdag 19/4*
  - Torsdag 20/4*
  - Fredag 21/4*

Bilaga 3

Hej!

Ur vårt inledande intervjusamtal den x/x 2006, har vi kommit fram till det tema som vår nästa träff skall handla om. Vi vill gärna höra era tankar och åsikter kring temat *självbestämmande*.

I regeringens proposition talas det om självbestämmande som grunden till vårt medborgarskap. Detta skall innebära att vi kan råda över vårt liv, den vi är och vad vi vill göra. Frågorna som vi ber er att fundera över till dess att vi ses är:

- Vad är självbestämmande för dig och hur visar det sig? De områden vi ber dig fundera kring är:
  1. Arbete/sysselsättning
  2. Kultur/fritid.

Nästa tillfälle vi skall träffas är den xx/x 2006 klockan xx: xx i läsesalen, Essunga bibliotek. Vi vill även passa på att påminna om att samtalet kommer att spelas in, denna inspelning kommer endast att användas av oss då vi skriver rent vårt samtal.

Vid frågor eller annat, kontakta oss på:

Carina Eriksson tfn: xxx-xxxxxxx
carina.eriksson@student.hv.se

Pernilla Q. Ahlberg tfn: xxx-xxxxxxx
pernilla.qvist-ahlberg@student.hv.se

Handledare för studien är Maria Klamas, doktorand i socialt arbete vid Vårdalinstitutet och Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete. Kontakta på tfn: xxx-xxxxxxx eller via mejl: maria.klamas@vardalinstitutet.net.

Bilaga 4

Intervjufrågor

Temaområde: Arbete/sysselsättning

- Arbetar du eller har du någon annan form av sysselsättning?
- Vad har du för arbete/sysselsättning? Är du nöjd med detta? Tror du att det finns möjlighet att byta inriktning/arbetsplats om du vill?
- Hur tar du dig till arbetet/sysselsättningen? Har du möjlighet att välja färdväg?
- Är din arbets-/sysselsättningsplats lokaler funktionella för dig?

Temaområde: Kultur/fritid

- Vad har du för fritidsintressen, samt önskemål och drömmar angående detta?
- Har du chansen att syssla med det du vill?
- Hur tar du dig till din fritidssyssla? Har du möjlighet att välja färdväg?
- Är lokalerna för din sysselsättning tillgängliga för dig?

Bilaga 5

FN: s STANDARDREGLER

Dessa regler är till för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet. Reglerna som redovisas nedan i en förkortad version, är hämtade ur regeringens proposition ”Från patient till medborgare” 1999/2000:79.

Regel 1. Ökad medvetenhet.

Staterna bör aktivt öka medvetenheten i samhället om människor med funktionsnedsättning, om deras rättigheter, behov, och möjligheter och vad de kan bidra med.

Regel 2. Medicinisk vård och behandling.

Staterna bör ansvara för att effektiv medicinsk vård och behandling finns tillgänglig för människor med funktionsnedsättningar.

Regel 3. Rehabilitering.

Staterna bör se till att rehabilitering erbjuds för människor med funktionsnedsättning för att kunna uppnå och behålla största möjliga självständighet och funktionsförmåga.

Regel 4. Stöd och service.

Staterna bör garantera utvecklingen av och tillgången till stöd och service, inbegripet sådana hjälpmedel som bidrar till att personer med funktionsnedsättning kan bli mer oberoende i det dagliga livet och utöva sina rättigheter.

Regel 5. Tillgänglighet.

Staterna bör inse tillgänglighetens betydelse på alla områden i utvecklingen mot full delaktighet. Oavsett vilka eller hur stora funktionshinder människor har, skall staten

- a) Införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig för dem och
- b) se till att de får tillgång till information och möjlighet till kommunikation.

Regel 6. Utbildning

Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De bör se till att sådan utbildning är en integrerad del av den ordinarie utbildningen.

Regel 7. Arbete.

Staterna bör erkänna principer att förutsättningar skapas för människor med funktionsnedsättning så att de ska kunna utnyttja sina mänskliga rättigheter, särskilt rätten till arbete. Såväl på landsbygden som i städerna måste de ha lika möjligheter till produktivt och inkomstbringande arbete.

Regel 8. Ekonomisk och social trygghet.

Staterna är ansvariga för att människor med funktionsnedsättning har social trygghet och tillräckliga inkomster.

Regel 9. Familjeliv och personlig integritet.

Staterna bör främja möjligheten för människor med funktionsnedsättning att leva familjeliv. De bör främja deras rätt till personlig integritet och se till att lagar inte diskriminerar människor med funktionsnedsättning när det gäller sexuella relationer, äktenskap och föräldraskap.

Regel 10. Kultur.

Staterna skall se till att människor med funktionsnedsättning kan delta i kulturlivet på lika villkor.

Regel 11. Rekreation och idrott.

Staterna skall vidta åtgärder för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning samma möjligheter till rekreation och idrott som andra.

Regel 12. Religion.

Staterna skall uppmantra åtgärder som syftar till att skapa jämlika möjligheter för människor med funktionsnedsättning att utöva religion.

Regel 13. Kunskap och forskning.

Staterna tar det yttersta ansvaret för att kunskap om levnadsvillkor för människor med funktionsnedsättning samlas in och sprids och också för att stöd ges till forskning på alla områden, inklusive det som är till hinder i deras liv.

Regel 14. Policy och planering.

Staterna skall se till att handikappaspekterna beaktas i all relevanta policysammanhang och planering på riksnivå.

Regel 15. Lagstiftning.

Staterna har ansvaret för att det skapas en rättslig grund för åtgärder som leder till delaktighet och jämlikhet för människor med funktionsnedsättning.

Regel 16. Ekonomisk politik.

Staterna har det ekonomiska ansvaret för nationella handlingsprogram och åtgärder som skall tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.

Regel 17. Samordning.

Staterna är ansvariga för att nationella samordningskommittéer eller liknande organ inrättas, som säkerställer att handikappfrågor samordnas.

Regel 18. Handikapporganisationer.

Staterna bör erkänna handikapporganisationers rätt att representera människor med funktionsnedsättning på riks-, regional- och lokal nivå. Staterna bör också erkänna handikapporganisationernas rådgivande roll när det gäller att fatta beslut i handikappfrågor.

Regel 19. Personalutbildningar.

Staterna är ansvariga för att det på alla nivåer finns lämplig utbildning för all personal som deltar i planering och genomförandet av program och service med funktionsnedsättning.

Regel 20. Nationell granskning och utvärdering av handikappsprogram i samband med standardreglernas genomförande.

Staterna är ansvariga för fortlöpande granskning och utvärdering av nationella program och tjänster för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.

Regel 21. Tekniskt och ekonomiskt samarbete.

Staterna, både industri- och utvecklingsländerna, har ett ansvar för att tillsammans förbättra levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning i utvecklingsländerna.

Regel 22. Internationellt samarbete.

Staterna skall delta aktivt i internationellt samarbete när det gäller åtgärder för att människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.

Bilaga 6

Livsområden upptagna i FN: s standardregler och i propositionen.

- **Utbildning**

Lika möjligheter till utbildning på grund-, gymnasie och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med olika funktionsnedsättningar

- **Arbete**

Att förutsättningar skapas för människor med funktionsnedsättning.

- **Ekonomisk och social trygghet**

Staterna är ansvariga för att människor som har en funktionsnedsättning har social trygghet och tillräckliga inkomster.

- **Familjeliv och personlig integritet**

Främja möjligheterna för människor med funktionsnedsättning att leva familjeliv. Diskriminering skall motarbetas angående sexuella relationer, äktenskap och föräldraskap för funktionshindrade.

- **Kultur**

Deltagande i kulturlivet på lika villkor.

- **Rekreation och idrott**

Deltagande på lika villkor utifrån samma möjligheter.

- **Religion**

Jämlika möjligheter att utöva sin religion.

Högskolan Väst
Institutionen för Individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tfn 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se